

הרב הלל בן שלמה

כניסה לעזרה בכיסא גלגלים (תגובה)

הקדמה

במקומות רבים בחז"ל מוזכר איסור הישיבה בעזרה, והדעה המקובלת היא שאיסור זה מן התורה. במאמרו בעניין כניסת הנכה לשטח העזרה בכיסא גלגלים¹, רוצה הרב עזריה אריאל להתיר את הדבר. הוא מתבסס על סוגיית הגמרא בשבת (סו ע"א-ע"ב), שם נידונה כניסת הקיטע לעזרה בכיסא וסמוכות שלו. ראייתו נשענת על דעת רש"י, שהנידון שם הוא משום כניסה במנועל, ואילו איסור הישיבה בעזרה אינו נזכר בסוגיה זו כלל. הרב עזריה אריאל מזכיר שיטת של ה'ערוך' (ערך 'סמך') בשם גאון, שלפיה איסור הכניסה בכיסא הוא משום איסור הישיבה בעזרה (וממילא גם יהיה אסור להיכנס בכיסא גלגלים לעזרה). אולם לדבריו זוהי 'דעת יחיד', ומהגמרא לא משתמע כך. עוד ציין שם הרב עזריה אריאל (בהערת שוליים), כי מפירוש הרמב"ם למשנה נראה שאף הוא לא ביאר כדעת רש"י.

במאמר הנ"ל מובאים שני טעמים להיתר הכניסה: א. לפי הרמב"ם, איסור הישיבה נובע ממצוות 'מורא מקדש'. במקרה של כניסת נכה בכיסאו אין פגיעה במצווה, משום שאין פחיתות כבוד בכניסתו בכיסא גלגלים. זאת כפי שאנו מוצאים דעה בתוספות שלפיה מותר לשבת בעזרה לצורך אכילת הקודשים, משום שיותר מכובד לאכול בישיבה. אנו גם מוצאים בדברי הראב"ד, שמותר לשבת בשמירה בעזרה, משום שאי אפשר להימנע מלשבת בשעת השמירה. ב. לפי רש"י, איסור הישיבה נלמד מפסוק המזכיר עמידה בעזרה. מאחר שבפסוק זה לא נזכרת לשון 'ישיבה', יש לומר שהפסוק בא ללמד על חובת עמידה למי שממילא נמצא בעזרה, אולם הוא אינו כולל איסור על מי שאינו יכול לעמוד כלל.

לענ"ד, הרמב"ם אכן מבאר את הסוגיה בשבת באופן שונה מאשר ביארה רש"י, ושיטתו היא כפשטות דברי הגאון, שהכניסה בכיסא גלגלים לעזרה אסורה. אולם לא רק בדעת הרמב"ם יש לומר כן, אלא אף בדברי רש"י על סוגיה זו, איני רואה מקום לראיה להיתר הכניסה, ולענ"ד מסתבר שאין הוא מתיר זאת. כפי שיבואר להלן, מדברי הרמב"ם נראה

1. תגובה למאמרו של הרב עזריה אריאל, 'כניסת נכה לעזרה בכיסא גלגלים', אמונת עתיד 101, עמ' 151-157. במאמר זה השתדלנו להתמקד בטענות הנזכרות בנוגע לכניסה לעזרה בכיסא גלגלים, אולם תחת ידינו ביאור נרחב השייך לסוגיות אלו, בנוגע לאיסור הישיבה בעזרה ולאיסורי הכניסה להר הבית במנועל ובמקל ועוד, העתיד לצאת לאור בספר 'מורא מקדש', בהוצאת מכון המקדש.

כי לא סבר כמו הדעה המובאת בתוספות בנוגע לאכילת הקודשים בישיבה; ונראה שגם לא סבר כדעת הראב"ד בנוגע להיתר הישיבה בשמירה. אולם לענ"ד, גם לפי שיטות אלו, אין ראייה להיתר האמור. היחיד שמדעתו נראה כי כניסת הנכה בכיסא גלגלים לעזרה מותרת הוא הריטב"א, אשר נקט בגישה שונה משאר הראשונים בביאור הסוגיה בשבת, כפי שיתבאר להלן; ולענ"ד אין מקום לסמוך על שיטתו.

יש להעיר כי עצם הטלת הגבלה או איסור על אדם בגלל מוגבלותו, יכולה להיראות כחוסר התחשבות, והנטייה הטבעית של רבים מאיתנו היא לנסות לחפש כיצד ניתן להקל עליו. אולם ישנן מצוות שאינן יכולות להתקיים על ידי אנשים מוגבלים. אנשים אלו צריכים לדעת, כי כשם שהם מקבלים שכר על הדרישה לקיים את המצוות, כך הם מקבלים שכר על הפרישה מלקיימן, אף כאשר מציאותית הם מסוגלים לקיימן והמניעות לכך הן 'רק' הלכתיות. בפרט בבית המקדש אנו מוצאים כי רק הכוהנים התמימים, הם הרשאים להשתתף בעבודה, ואילו הכוהן בעל המום מנוע מכך. כשם שעם כל חביבותה של העבודה, אי אפשר לכל הרוצה ליטול את השם לבוא וליטול, כך גם לגבי הכניסה לעזרה, אי אפשר לכל הרוצה להיכנס לעשות כן. וכידוע, טמא הנכנס לעזרה חייב כרת. כמובן, שדברים אלו נכונים, גם אם מוגבלותו או טומאתו של האדם אינן באשמתו.

א. איסור הכניסה ב'כסא וסמוכות שלו'

במשנה בשבת (סו ע"א) הפותחת במילים 'הקיטע יוצא בקב שלו', מובאת חלוקה בין 'סמוכות שלו', שיוצאים בהן בשבת ונכנסים בהן לעזרה, לבין 'כסא וסמוכות שלו' שבהם אין נכנסים לעזרה. רש"י מבאר כי הסמוכות אינן נחשבות למנועל, משום שאינן נמצאות על ראש רגלו. לעומת זאת אצל הקיטע הזקוק גם לכיסא, הסמוכות נמצאות על ראש שוקיו או רגליו, ועל כן הן נחשבות למנועל.

הבנת רש"י מתבססת על גרסת הגמרא שלפנינו (שם ע"ב), המצטטת מהמשנה את המילים 'אין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן לעזרה', ובנוסח המשנה שלפנינו, דברים אלו נאמרו על הכיסא וסמוכות שלו, כפי שמוסיף הב"ח בהגהתו במקום. על ציטוט זה מובא שהיה מי ששנה לפני רבי יוחנן 'נכנסין בהן בעזרה', ואילו רבי יוחנן דחה את דבריו באומרו: 'אני שונה אשה חולצת בו, ואת אמרת נכנסין? תני אין נכנסין בהן לעזרה'. יש לציין כי בתחילת המשנה מובאת מחלוקת בנוגע ליציאת הקיטע 'בקב שלו', ומבואר בגמרא שהנידון הוא אם הקב נחשב למנועל או לא. ממילא, גם אם נאמר שישנו טעם נוסף לאיסור הכניסה בכיסא וסמוכות, שהוא איסור הישיבה בעזרה, הטעם הנוגע יותר לסוגיה זו, הוא הגדרת הסמוכות 'מנועל'; ואין להוכיח דבר מכך שלא הובאו טעמים נוספים לאיסור.²

2. ובאופן זה ניתן לבאר את דברי הירושלמי במקום, הדנים מצד איסור הכניסה במנועל.

אולם כפי שהובא לעיל, יש מי שמבאר כי טעם איסור הכניסה בכיסא הוא בגלל איסור הישיבה בעזרה.³ לפי הבנה זו יש לומר שדברי התנא ודברי רבי יוחנן אינם נסבים על הסיפא של המשנה, אלא על הרישא של המשנה. יש מקום להבין כן בדעת הרא"ש שם, הגורס גם ברישא של המשנה לגבי הסמוכות 'אין נכנסין בהן לעזרה' (וכן נראה שגורס רב נסים גאון).⁴ בוודאי כך היא דעת הרמב"ם, המבאר בפירושו למשנה כי המילים 'כסא וסמוכות שלו' אינן נסבות על קיטע כלל, אלא הסמוכות הנזכרות כאן הן סמוכות של הכיסא, 'איזה כסא שיהיה'.⁵ אם הסיפא של המשנה אינה עוסקת בכניסה במנעל, מהי הסיבה שיש לאסור את הכניסה לעזרה בכיסא זה? מסתבר כדברי הגאון הנ"ל, בגלל איסור הישיבה בעזרה. גם מרבנו חננאל שם, המבאר את דברי רבי יוחנן 'אני שונה אשה חולצת בסנדל של עץ', מוכח שלהבנתו דברי רבי יוחנן נסבים על הרישא של המשנה, שאינה עוסקת בכיסא.⁶

בניגוד לדברינו, הריטב"א כותב כי ההלכה היא כדעת התנא ששונה לפני רבי יוחנן, שנכנסים בכיסא וסמוכות שלו לעזרה, משום שמנעל שאינו של עור אינו נחשב למנעל. להבנתו יש לגרוס במשנה גם בסיפא 'נכנסים בהם לעזרה'. הריטב"א אינו מזכיר כלל את איסור הישיבה בעזרה, ולא ביאר מדוע לא חשש לאיסור זה. ייתכן לומר בדוחק, כי מאחר שהנידון הוא הכניסה במנעל, האסורה בכל הר הבית, ולשון 'עזרה' לשיטה זו אינו בדווקא,⁷ ההיתר האמור בדבריו נסב להר הבית ולא לעזרה עצמה; ובה ישנה סיבה אחרת לאסור את הכניסה. אכן, לשיטת הגאון שהמדובר במשנה זו באיסור ישיבה בעזרה, לשון 'עזרה' הוא בדווקא.⁸ הגרסה המקובלת בכל הספרים שלפנינו אינה כגרסת הריטב"א. גם אם נאמר שדעתו להתיר, לא מסתבר להקל כמותו, כנגד הגרסה המופיעה בכל הדפוסים ובכל דברי הראשונים, ובפרט שמדובר בדין תורה.

3. הערוך בשם גאון, מובא גם בפירוש מלאכת שלמה על המשנה בשבת, שם.
4. אמנם יש מנושאי כלי הרא"ש אשר מתקנים את הגרסה בו, כדי להתאימה עם דברי רש"י, אך על פי המבואר בדברינו, אין כל הכרח לתקן את הגרסה. כאמור, הב"ח גם מגיה בציטוט מהמשנה המופיע בגמרא 'סמוכות שלו', ומוסיף את המילה 'כסא', כדי לבאר שהכוונה בציטוט זה היא לסיפא של המשנה, כעולה מדברי רש"י. אולם נראה שבעניין זה נחלקו הראשונים, וממילא הגהה זו אינה מוסכמת. יש לציין, כי גם אם נאמר שהציטוט המופיע אכן נסב על הסיפא ולא על הרישא, מאחר שהציטוטים הללו אינם חלק מהדיון בגמרא, אין מקום לדקדק מהם לגבי המובא בגמרא אחריהם.
5. הרב עזריה אריאל כותב בשם בעל 'לימוד ערוך', שאין המדובר בכיסא של הקיטע, אלא בכיסא שהיו מוליכים בו אנשים לתענוג. להבנתו יש ללמוד מכאן להתיר בכסא של קיטע. אולם בעל 'לימוד ערוך' אינו בא לכתוב כלל היתר בעניין זה, אלא כפי שכתבנו, הוא רק בא לבאר כי הסמוכות הנזכרים בסיפא נסבים על כיסא ולא על קיטע. בדרך אגב נזכרת בדברי בעל 'לימוד ערוך', המטרה המקובלת לשמה מטלטלים אדם בכיסא שהיא לשם תענוג, אולם הוא אינו מזכיר כלל מטרות אחרות, ואין ללמוד כל היתר מדבריו, למי שבא לטלטל אדם בכיסא בשביל סיבה אחרת.
6. וראה בגמרא קודם לכן, המזכירה לגבי הרישא סנדל של עץ.
7. כפי שכותב התוספות יום טוב.
8. ועומד על כך בספר 'חשוקי חמד' לשבת עמוד שיז, אשר כתב הלכה למעשה, שבמקרה שיש צורך בכניסה לעזרה משום פיקוח נפש, ייכנס הבריא ואל ייכנס חולה בכיסא גלגלים.

ב. אכילת קודשים בישיבה

התוספות ביומא (כה ע"א ד"ה אין) דנים בסתירה לכאורה, בין הכלל 'אין ישיבה בעזרה' לבין האמור בגמרא בזבחים (טז ע"ב), שמי שיושב יכול לאכול קודשים אך אינו יכול לעבוד במקדש. בדבריהם מובאים שלושה תירוצים: א. הגמרא בזבחים עוסקת בקודשים קלים הנאכלים בכל ירושלים, ולא בקודשי קודשים הנאכלים בעזרה. ב. תירוצו הריב"א - לצורך האכילה מותר לשבת, משום שהאכילה היא 'צורך עבודה'. ג. באכילה יש עניין מיוחד לשבת, משום שלגבי אכילת קודשים נאמר שהיא צריכה להיות 'למשחה' והיינו ב'דרך גדולה', ולא מכובד לאכול בעמידה.

על פי שלושת התירוצים הללו, נראה כי ישנן שלוש אפשרויות לגבי אכילת קודשי הקודשים על ידי הכהנים בעזרה: א. לפי התירוצ הראשון, אסור לשבת בעזרה גם באכילת קודשי הקודשים. ב. לפי התירוצ השני, מותר לשבת בעזרה לצורך האכילה. ג. לפי התירוצ השלישי, חובה לשבת באכילת קודשי הקודשים בעזרה.⁹

התוספות במקום אחר¹⁰ נוקטים כמו האפשרות הראשונה, כי אסור לשבת בעזרה גם באכילת הקודשים, ומדבריהם¹¹ עולה כי הם סוברים שאין לשבת גם כאשר הדבר הוא לצורך העבודה. איסור הישיבה באכילת קודשים נכתב גם ב'פסקי התוספות' על סוטה (אות י); וכך נוקט ה'מעשה רוקח' על הרמב"ם.¹² כך נראה להבין גם בדעת הרמב"ם, המביא את איסור הישיבה בעזרה (הל' בית הבחירה פ"ז ה"ו) ואינו מביא כל היתר בדבר. כן ביאר בדעת הרמב"ם הרבי מלובביץ,¹³ והוא גם מפנה לדברי בעל ה'צמח צדק' מלובביץ בספרו 'דרך מצוותיך',¹⁴ המבאר בדרך הסוד מדוע אכילת קודשי הקודשים צריכה להיות דווקא בעמידה. אם הרמב"ם אינו מסכים להיתר זה, אין כל מקום להביא ראיה מדעה זו בשביל ביאור שיטתו.

יש להעיר עוד, כי הראיה להעדפת הישיבה מבוססת על ההנחה שדרשת הגמרא 'למשחה - לגדולה', נאמרה גם בנוגע לכוהן האוכל את הקודשים, ולא רק בנוגע לקודשים עצמם. אולם בהקשרים שבהם מובא לימוד זה בגמרא, הדבר נאמר רק לגבי הקודשים עצמם: הגמרא לומדת מכך שהכהנים רשאים להוסיף למנחות יין, שמן ודבש (סוטה טו ע"א), לצלות או לבשל או להוסיף תבלינים לבשר הקורבנות (זבחים צא ע"א);

9. שיטה מקובצת, על זבחים טו ע"ב, מאחד את שני התירוצים האחרונים, ויש מקום להבין כן גם מפסקי התוספות על זבחים שם, ומדברי הר"ן, בבא בתרא פא ע"ב. יש לציין, כי עצם היות אכילת הקורבנות 'צורך עבודה' נזכר בגמרא, ביומא סח ע"ב, בביאור ההיתר ללבוש בגדי כהונה בשעת האכילה, אף לשיטה האוסרת את לבשתם שלא לצורך. כמוכן, מהיתר זה אין מקום ללמוד על היתר ישיבה, שהרי לבשת הבגדים בשעת העבודה היא מותרת ומחויבת, בניגוד לישיבה עצמה, שבשעת העבודה היא אסורה.

10. תוספות, זבחים טו ע"ב, ד"ה ומה.

11. תוספות, שם יט ע"ב, ד"ה וליתב.

12. מעשה רוקח, הל' מעשה הקרבנות, פ"י ה"ג.

13. אגרות קודש, כרך ג סי' תכז.

14. דרך מצוותיך, טעמי המצוות מצוות קב ורעז.

והגמרא לומדת גם שיש לאכול את מתנות הכהונה צלי בחרדל (חולין קלב ע"ב). גם מפשטות הפסוק (במדבר יח, ח): 'ואני נתתי לך את משמרת תרומותי מכל קדשי בני ישראל לך נתתם למשחה...', יש מקום להבין שהתיאור 'למשחה' נסב על הדבר הנאכל ולא על האיש האוכל. וכך כותבים כמה מהראשונים, בהשיגם על דברי רש"י ביומא (יד ע"א), שכוהן הטרוד בצערו אינו רשאי לאכול קודשים, משום שהם צריכים להיאכל בשמחה וגדולה.¹⁵ כדברי ראשונים אלו עולה גם מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה בזבחים (פ"י מ"ז):

אמר ה' בדברים שהכהן אוכל - למשחה, אמרו למשחה לגדולה כדרך שהמלכים אוכלין. כלומר מטעמים ומאכלים בתבלין ודומיהם. כמובן, קושיית הראשונים הנזכרים על שיטת רש"י שייכת גם בנוגע לדברי התוספות הנ"ל.

ג. ישיבה בשמירה במקדש

בגמרא בתמיד (כז ע"א) נאמר, כי בניגוד לשמירה על פינות הר הבית, אשר הייתה נעשית מתוך הר הבית, השמירה על פינות העזרה הייתה נעשית מחוצה לה. זאת משום שאין ישיבה בעזרה, ובמקרה שהשומר על פינות העזרה יתעייף וירצה לשבת הוא לא יוכל לשבת. מדברים אלו מוכח שישיבה בעזרה להפגת עייפות נאסרה, כנגד דברי הספר 'עלי תמר' המובאים במאמרו של הרב עזריה אריאל, כי ישיבה להפגת עייפות לא נאסרה.

בפירושו לגמרא בתמיד מבאר הראב"ד כי דברים אלו נאמרו דווקא לגבי שמירת הלויים, אבל שמירתם של הכהנים בשלושת המקומות שהם היו צריכים לשמור בהם הייתה בשטח העזרה. זאת משום שזוהי גזירת הכתוב שעליהם לשמור שם, ומאחר שאין אפשרות אחרת, ישיבתם במקום הותרה. ההבנה שהשמירה הייתה בשטח העזרה אינה מוסכמת; ובפירושו למשנה בתחילת מסכת מידות, הרמב"ם מדגיש כי השמירה מתקיימת מחוץ לעזרה, משום שאין אפשרות לעמוד בשמירה כל הלילה בלי לשבת כלל. מאחר שדברי הראב"ד אינם מקובלים על הרמב"ם, ממילא אין מקום להביא ראיה לשיטת הרמב"ם בעניין זה.

יש להוסיף שהרוב המוחלט של הראשונים והמפרשים (ובכללם הרמב"ם כאמור) לא פירשו כדברי הראב"ד. ואף מפרשים שקיבלו את דעתו שישנה שמירה אשר צריכה להיעשות בתוך העזרה, לא קיבלו את דבריו בנוגע להיתר הישיבה בעזרה, וכתבו שיש להחליף את השומרים בתדירות גבוהה (על מנת להקל על השומרים, שלא יצטרכו לעמוד לזמן ממושך).¹⁶ נראה, שהסיבה שדעת הראב"ד בעניין זה לא נתקבלה היא שמפשטות דברי הגמרא משתמע שאיסור הישיבה הוא מוחלט, גם במקרה שקשה מאוד

15. תוספות ישנים, ותוספות הרא"ש יומא יד ע"א; וראה בריטב"א, יומא שם; ובמשנה למלך, הל' ביאת המקדש פ"ב ה"ו; שם הל' אבל פ"ג ה"י.

16. וראה בהרחבה בספרנו 'שמירת המקדש', פרקים י-יא.

בלי לשבת. ממילא יש ללמוד מכאן, כי אדם שאינו יכול להימנע מלשבת אינו רשאי להיכנס לעזרה.

במאמר מוסגר נעיר כי אף אם יהיה מי שירצה לקבל את היתרו של הראב"ד בישיבה בשביל שמירת המקדש, או את היתרו של הריב"א בישיבה לצורך אכילת הקודשים; אין כל ראייה מכך להתיר את כניסת הנכה בכיסא הגלגלים לעזרה. דברי הראב"ד והריב"א נאמרו לגבי מצוות שיש מקום לומר כי תהיה תועלת בעצם הישיבה לשם עשייתן. אולם בנוגע לכניסה בכיסא גלגלים, אין תועלת בעצם הישיבה על כיסא הגלגלים, ולכן אין כל סברה להתיר זאת, אף לפי ראשונים אלו.

ד. כוהן שאינו יכול לעמוד - לא יישא את כפיו

לימודו של רש"י מפסוקים המלמדים על הצורך בעמידה בעזרה, נאמר בנוגע לכוהנים המשרתים במקדש. לפי סברתו של הרב עזריה אריאל, לולא האיסור על בעלי מומים לשרת במקדש, אפשר היה לומר כי כוהן שאינו יכול לעמוד, יכול לעבוד את עבודתו במקדש בישיבה. הרב עזריה מסתייע בעניין זה מדברים שנכתבו בשו"ת 'שבות יעקב' (חלק ג סי' א) בנוגע לזקנים הזקוקים למשענת, שהם רשאים להיכנס לתוך הר הבית (למרות איסור הכניסה להר הבית במקל), משום שאין פחיתות כבוד במקל שהם אווזים. לפי דברים אלו נראה לכאורה שנוכל לומר כן אף בנוגע לברכת הכוהנים, שלגביה באה דרשה בגמרא בסוטה (לח ע"א) 'כה תברכו - בעמידה'; נאמר שכוהן נכה שאינו יכול לעמוד יוכל לברך בישיבה; ויגיע אל הדוכן בכיסא גלגלים. ואכן, כך נכתב בשו"ת 'שבות יעקב' בתשובה אחרת (ח"ב סי' א), שבה הוא מרחיב בעניין זה.

דברי ה'שבות יעקב' מובאים ב'באר היטב'¹⁷ על השו"ע, אשר מציין כי ה'יד אהרן' ו'הכנסת הגדולה' חולקים על דבריו. ב'שערי תשובה' במקום מביא אחרונים נוספים אשר השיגו על דברי ה'שבות יעקב'¹⁸. המשנה ברורה (סי' קכח ס"ק נא) פוסק בשם האחרונים בניגוד לדעת ה'שבות יעקב', ואינו מזכיר את דעתו כלל.

על פי דברים אלו נראה כי גם בנוגע לכניסת הזקן במשענתו אין לקבל את דברי ה'שבות יעקב', אלא יש לקבל את דברי החיד"א,¹⁹ החולק עליו, וכותב כי המשנה אסרה את הכניסה במקל, ולא חילקה בין סוגי המקלות השונים. אמנם לשיטת התוספות²⁰ בביאור הסמוכות הנזכרות, מדובר במקלות שהקיטע אינו יכול להלך בלעדיו (בניגוד לדברי רש"י שהנידון הוא משום מנעל). אם התוספות גרסו כגרסה המופיעה לפנינו ('נכנסים בהם לעזרה'), הרי שלשיטתם הכניסה במקל כזה תהיה מותרת. אך מכל מקום התוספות אינם כותבים היתר זה במפורש, ולפי גרסת הרא"ש הדבר אסור, וממילא אין ראייה להיתר זה. גם הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ז ה"ב), האוסר את הכניסה במקל, אינו מזכיר חלוקה בדבר.

17. באר היטב, או"ח סי' קכח סעי' יד.

18. פנים מאירות, חלק ב סי' קפו; נודע ביהודה, קמא או"ח סי' ה.

19. בשו"ת יוסף אומץ, סי' טז.

20. תוספות, יומא ע"ב, ד"ה הקיטע.

שיטת רש"י בחגיגה (ד ע"א, ד"ה מפנקי) היא שאדם שאינו יכול ללכת בלא מנעל, אינו רשאי להיכנס להר הבית.²¹ ממילא מסתבר לומר, שהוא הדין לאדם שאינו יכול להיכנס לעזרה בלא כיסא גלגלים, שאינו רשאי להיכנס. במקרה שאדם כזה יתחייב להביא קורבן, הוא יוכל לשולחו מבחוץ, כשם שהערל והטמא משלחים את קורבנותיהם, ואין מתירים את כניסתם בגלל החיוב החל עליהם.²²

כמובן, אפשר לטעון כנגד דברי רש"י שאדם שאינו יכול ללכת בלא מנעל, אין בהליכתו במנעל שם משום פחיתות כבוד. אולם נראה שלהבנת רש"י, מאחר שבמקום זה עצם ההליכה במנעל הוגדרה פחיתות כבוד, אין לחלק בדבר, ונעילת מנעל אסורה על הכול - אף על פי שבמקומות אחרים אנו מוצאים בחז"ל כי דווקא הליכה בלא מנעל יש בה פחיתות כבוד.²³ סברה זו נכונה גם לפי דברי ה'יוסף אומין' הנ"ל לגבי הזקן הנזקק ללכת במקלו, וגם על פי דברי הגאון הנ"ל, וכפי שנתבאר בדברינו, בנוגע לאיסור הישיבה בעזרה. בברכה בסוף מאמרו של הרב עזריה מובא פסוק שממנו אפשר להבין כי גם נכים יבואו למקדש לעתיד לבוא: 'בם עור ופסח' (ירמיה לא, ז). בהקשר זה יש להביא את דברי הגמרא בסנהדרין (צא ע"ב), המיישבת פסוק זה עם הפסוק בנבואת ישעיה (לה, ו): 'אז ידלג כאיל פסח...'; ומבאר שהעיוורים והפיסחים לא יישארו במומם - 'עומדים במומם ומתרפאים'. יהי רצון שנזכה לכך במהרה בימינו.

מסקנות להלכה:

- א. אסור לכל אדם לשבת בעזרה בכל זמן, גם לכוהנים האוכלים את הקודשים.
- ב. אסור להיכנס לעזרה בכיסא גלגלים, אפילו למי שאינו יכול ללכת בלי כיסא זה.
- ג. אסור להיכנס לכל הר הבית במנעל או במקל, גם לאדם שאינו יכול ללכת בלעדיהם.
- ד. הכניסה להר הבית בכיסא גלגלים מותרת.

21. וכפי שהביא הרב עזריה אריאל מדברי התוספות רי"ד ומהספר 'אל הר המור', שמחברי הספר כתבו כן למעשה. ומה שהעיר על דבריהם, שאולי אין הכוונה כשהם אינם אשמים במצבם, לא מצאנו ראייה לחילוק זה, וגם לא מסתבר לחלק בדבר בין 'מי שאינו יכול לעלות ברגליו', הנזכר במשנה ובברייתא, ומבואר באופן זה על פי רש"י; לבין החולה והזקן והחיגר והסומא, הנזכרים שם גם כן - שבוודאי אינם בהכרח אשמים במצבם.

22. בנוגע לסמיכה על הקורבן יש להעיר, כי אף על פי שפעולת הסמיכה אינה נחשבת לעמידה, היא גם אינה נחשבת לישיבה - בוודאי לא בהקשר זה של איסור הישיבה בעזרה. אדם היכול להגיע עד פתח העזרה בכיסא הגלגלים, ולהתרומם לתוך העזרה כדי לסמוך על קורבנו בכל כוחו כדין (ראה ברמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פ"ג הי"ג), בוודאי אינו נחשב יושב בתוך העזרה; כמו שכל אדם אחר הנמצא בעזרה וסומך על קורבנו, אינו נחשב ליושב, ואינו עובר על איסור הישיבה בעזרה. אדם שאינו מסוגל להתרומם בשביל לסמוך על הקורבן בכל כוחו, ממילא אינו מקיים את מצוות הסמיכה (אך בכל אופן, הסמיכה אינה מעכבת).

23. ראה בשבת קכט ע"א, ובפסחים קיב ע"א וק"ג ע"ב.

עוד על כניסת נכה בכיסא גלגלים לעזרה (הרב יעקב אפשטיין)

במאמרו של הרב עזריה אריאל ('כניסה לעזרה בכיסא גלגלים', אמונת עתיך 101, עמ' 151-157), אין שום ראייה ברורה לכך שנכה מותר או אסור להיכנס לעזרה עם כיסא גלגלים. הראיה מרש"י היא שכיסא של נכה המתואר במס' שבת אינו נחשב **למנעל**, אבל כיוון שהכיסא אינו מתואר בתור כיסא המיועד לישיבה אלא לתמיכה בעת הליכה, אין מכאן ראייה ברורה; והמאמר רצוף סברות בלא ראיות ברורות. כמו כן כל הדיון מהו גוף האיסור בישיבה בעזרה מובא בפרק ד' בהמשך הדיון, בעוד שמקומו הוא בראש הדיון, כיוון שהוא הבסיס להחלטה האם הדבר מותר או אסור. ודאי שאם האיסור מדרבנן בלבד, יש יותר מקום להתיר לו להיכנס בעגלתו.

א. כוהן אינו יכול לעבוד בישיבה ואין מי שטוען שכוהן יעבוד בכסא גלגלים, ואם כן לא מובן מדוע יש הכרח שנכה מישראל יכנס לעזרה בכיסאו המתגלגל; ונכה עדיף על כוהן, שכן יכול לשלוח קורבנותיו, ואילו כוהן אינו יכול לעבוד על ידי שליח.

ב. לא מצינו שמותר להכניס קטן בעגלתו המשמשת לישיבה, כאמור ברש"י (ביצה כג ע"ב): 'עגלה של קטן - שעושין לו לשחוק, **ויושב עליה ומטלטלין אותו עליה**'.

ג. מצינו שאין להיכנס לעזרה ברכיבה. הרד"ק (ירמיהו כב ב, ד"ה בשערים האלה) כתב: בשערי העזרה כמו שאמר בסמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי' הבית הזה בית המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסים **ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה**.

ד. לגבי רכיבה בהר הבית, נכתב בשו"ת 'אגרות משה' (חלק קדשים וטהרות סי' כא): וא"כ אולי סובר הר"א אבן עזרא שליכא איסור ממש מלרכוב ע"ג בהמה ולישב בקרון בהר הבית, אבל אין זה דרך כבוד ולכן ודאי היו רובן מהדרין לילך ברגליהם בהר הבית מיראת וכבוד המקדש, אבל כיון שאינו איסור ממש אפשר היו מועטים שרכבו וישבו בקרון גם בהר הבית עד העזרה...

ה. יציאה בכיסא נישא המוזכרת בביצה (כה ע"ב, בכמה שמות: כסא, גלודקי, אלונקי) לא נזכרה לגבי הר הבית והעזרה, ולכן אין להוכיח ממנה. **סוף דבר**, לא נמצא הכרח להכניס נכה בכיסא גלגלים לעזרה.

תגובה לתגובות (הרב עזריה אריאל)

תגובתי להלן היא הן לתגובת הרב יעקב אפשטיין והן לתגובת הרב הלל בן שלמה והכל ב'קציר האומר'.

א. לשון רש"י: 'ועושין כמין כסא נמוך ויושב עליו', ולא רק לתמיכה בהליכה כדברי הרב אפשטיין. אם כן, לפי הדיוק מהסוגיה, שהדיון הוא רק על גדרי מנעל, והמפורש בריטב"א שהמסקנה היא שמותר להיכנס לעזרה ב'כסא וסמוכות שלו', מוכח שמצד איסור הישיבה בעזרה מותר לנכה להיכנס לעזרה בכיסא גלגלים.

נכון הוא ששיטת הריטב"א וגרסתו אינן רווחות בראשונים. ברם, רובם הסבירו את הסוגיה כרש"י, שהסיפא של המשנה עוסקת גם היא בדיני מנעל (ראו 'מאירי' ונושאי כלי הרי"ף), ולכן הדיוק משיטת רש"י עומד במקומו.

הרב בן שלמה מסב את הדיון בסוגיה: 'תני תנא קמיה דר' יוחנן' וכו' לרישא של המשנה, ומתעלם מהפסקה שמצוטטת בגמרא לפני כן: 'ואין יוצאין בהן בשבת ואין נכנסין בהן בעזרה'. לדבריו יוצא שרבי יוחנן מגיה ברישא של המשנה 'אין נכנסין', אך כל הראשונים הביאו את המשנה בגרסתה שלפנינו, 'נכנסין' (פרט לרא"ש), לפי הנדפס לפנינו, ונושאי כליו הגיהו בו שיש בו טעות 'הדומות'; ואם לא כן, נמצא שהרא"ש שינה גם את הדין ברישא לגבי שבת!). על דעת הרמב"ם עיין ב'מרכבת המשנה' (הל' בית הבחירה פ"ז ה"ב), הסובר שדעתו כריטב"א, שלפי מסקנת הסוגיה נכנסים בעזרה בכיסא וסמוכות שלו.

ב. אכן כוהן לא יעבוד בכיסא גלגלים, גם אם אינו בגדר בעל מום ואנו דנים רק מצד חובת העמידה בעבודה, משום שגדרי העמידה בעבודה וגדרי העמידה בכניסה לעזרה שונים זה מזה (עי' תוס' בזבחים יט ע"ב, ד"ה וליתב, המחלקים ביניהם לגבי סמיכה; ושם טז ע"א, ד"ה מיושב, לגבי השתחויה). מקור הדינים שונה (לרוב הדעות), וגם הסברה: עמידה בעבודה היא גזרת הכתוב, על פי גדרים מדויקים של 'עמידה' במצוות שונות; ואילו איסור הישיבה בעזרה, מקורו עמום, והוא עניין של כבוד המקדש (מדאורייתא או מדרבנן). מי שאנוס שלא לעמוד ואנוסו ניכר לכל - אין בישיבתו משום ביזוי המקדש.

ג. אם אין בידינו ראיות מוחלטות אלא רק 'דעת נוטה', דומני שהמונע מנכה להיכנס הוא בבחינת 'המוציא מחברו עליו הראיה'. נכה שמנוע מלהיכנס אינו יכול לסמוך על קורבנו ולקיים חיובים שונים ככל ישראל (הבאת ביכורים, למשל); ועצם מניעתו מלבוא אל המקדש ככל ישראל היא שלילת זכות בסיסית (מבחינה תורנית, לא מבחינה משפטית-אזרחית. נכון להיום צריך להפעיל את הדמיון כדי להבין את המשפט הזה, אבל בעז"ה הוא יהיה נהיר לכל במהרה בימינו). לעומת זאת, כוהן נכה המנוע מלעבוד - 'הנם ככל המון ישראל'. אין לדמות את שלילת מעלת הכהונה לשלילת מעמד בסיסי 'ככל ישראל' (זכר לדבר ברמב"ם, הל' מלכים פ"ב ה"ג).

ד. שאר הדוגמאות והמקורות שציין הרב אפשטיין אינם ראייה לאיסור או להיתר ולא הבאתים, והחילוק ביניהם לבין הנדון דידן מבואר למעיין.